

Vypracovala: Kateřina S.

Pamětnice: Žena, 43, z neúplné vysokoškolské rodiny, vnučka majitele továrny a polností na Moravě, kterým byl v 1948 znárodněn majetek

Severní Čechy, okresní, krajské město, vysokoškolské vzdělání, neangažovaná, nestraník

Každodenní život rodiny

Naše rodina byla malá: moje matka a já. Bydlely jsme vždy ve staré zástavbě blízko centra, protože moje matka odmítala žít v paneláku. Na rozdíl od mnoha spolužáků jsme neměli chatu a řadu let ani auto, kterým bychom na chatu dojely. Měli jsme však řadu přátel a známých, s nimiž a u nichž jsme víkendy trávily. Hodně jsme cestovaly stopem nebo na kole, léto jsme trávily u rybníka, zimu na lyžích. Dvakrát jsme byly u moře, vlakem v Bulharsku. Později byl pro každého mladého člověka způsob, jak se vyhnout společně stráveným víkendům, sport nebo jiná organizovaná aktivita. O víkendech jsme jezdili organizovaně od sportovního klubu autobusem na zápasy, turnaje, soustředění.

Rodiče se s námi těchto aktivit neúčastnili. Mnozí z nich byli na své chatě, chalupě, kterou si po léta zvelebovali vlastními silami, případně se vrtali ve svých autech či v hlíně. Pro naše rodiče byly rájem jejich zahrádky, kde pěstovali to, co nebylo, co dnes běžně můžete koupit v každé zelenině. Mluvím o mrkvi, celeru, petrželi, jablkách, švestkách. Do zhruba patnácti let jsem nikdy nepotkala jahody nebo třešně v obchodě a navíc jindy než v červnu. Zahrady, zahrádkářské kolonie (to slovo velmi patřičně pochází od slova kolón tedy svobodný bezzemek z dob starověkého Říma) a dřevěné malé chatičky, to byl fenomén doby a pro mnohé se tato záliba stala hlavní životní aktivitou. Neexistovaly kvalitní služby a obchody a ani platy nebyly tak vysoké, aby si běžní lidé mohli takové služby a produkty koupit. Cokoliv, co bylo víc než standard, bylo drahé a nedostupné. A standard byl opravdu velmi velmi nízký. Proto se stal český národ národem zahrádkářů, sadařů, kutilů, řemeslníků a opravářů – amatérů. Lidé pak často po zběsilém víkendu ve všedních dnech v zaměstnání jen odpočívali a sbírali síly na další víkend.

Chata, chalupa, zahrada, auto, družstevní byt, to byl fakticky jediný majetek, který bylo možné mít a kde bylo možné a smysluplné utrácet peníze. Nešlo je investovat, nebylo kam, nešlo cestovat, nedostali jste povolení, nebylo možné utrácet je za spotřební zboží, protože nebylo v obchodech, ani za kvalitní potraviny, protože na ně byly fronty ba ani propít a projíst, protože

restaurací bylo málo a těch, kde dobře vařili, ještě míň. Z té doby si pamatuji na odporný zážitek, když jsem s maminkou hodinu stála frontu na maso, aby nám k tomu, co maminka objednala, přihodila prodavačka kus tlustého špeku se slovy, musíte si to koupit, jinak to neprodám, zabalila společně s hovězím a museli jsme to zaplatit a odnést domů. Na paní za námi už se nedostalo ani to hovězí.

Vše, co bylo kvalitní a žádané, bylo nedostupné. Fungoval směnečný obchod. Vedoucí prodejen, vrchní skladníci, zelináři byli všemocní, protože dokázali sehnat téměř nemožné, jako například banány bez fronty, telecí maso, náhradní stěrače na auto, desku Beatles, novou knihu od Párala ... Vytvářely se nové nesmyslné sociální vrstvy, kdy zelinář, taxikář, číšník a skladník byli nejvýše. Udávání bylo výhodné, do komunistické strany lidé chodili, protože jim slíbili lepší místo, větší byt, prostě pohodlnější život. **S profesory, učiteli, vzdělanými a silnými lidmi jsem se potkávala ve sběrnách surovin, později u divadla a v kotelnách. Dostali se tam tak, že v osmašedesátém po ruské okupaci neprošli komunistickými prověrkami a stali se nespolehlivými, nepohodlnými. Jeden takový obrovsky vzdělaný člověk, profesor University Karlovy a pařížské Sorbony, mě učil. Ale nevzpomínám si, že by se někdy zlobil, že by si stěžoval. Jednak nás nechtěli zatěžovat a druhak, myslím, dokázali najít smysl žití v hodnotách, které neměnili, a obcházet tak mainstream.** Nedávali příčinu k persekuci a nijak režimu nepomáhali. Takle pasivní rezistence byla velmi typická. Řešením byla pro mnohé i emigrace. Bohužel, uvolnili tak společensky místo právě méně kvalitním, často méně vzdělaným a více vychytralým lidem, kteří míru svého úspěchu měřili pouze velikostí chalupy, počtem buřtů v lednici a šířkou obrazovky televize. Nakonec se mnohem víc lhalo a podvádělo ne kvůli režimu, ale právě kvůli tomuhle byznysu, který zavedli. A nakonec se všichni stali součástí nějaké obchodnické sítě a vazby. Vznikaly skupiny lidí, kteří se vzájemně potřebovali a vyměňovali si věci, kterým se říkalo, že jsou „pod pultem“. Párala pak vyměnili za kus telecího, desku Beatles za stěrače nebo jinou protislužbu. Logicky toto žádané zboží se prakticky nikdy neobjevilo na pultech obchodů pro obyčejné lidi anebo v množství, které mnohasetmetrové fronty nemohly nikdy uspokojit. A to už vůbec nemluvím o tom, že řada knih, jídel, výrobků, služeb vůbec neexistovala a že lidé o nich neměli ani ponětí a tak je ani vlastně nechtěli.

Fungovalo nakonec vše, ale mimo oficiální struktury. Všude jste museli mít „známé“ a kdo měl víc „známých“, ten si lépe žil. Často byly tyto vazby tak silné, že se tito lidé stávali i rodinnými

přáteli. Zboží mělo svou vlastní cenu, založenou na reálné poptávce a nabídce zcela mimo socialistickou ekonomiku a cena v obchodě nikoho nezajímala. Chceš něco víc než konzervu lančmítu? Zaplať. Chceš lepší léky? Zaplať. Chceš dostat dítě na školu? Zaplať. Chceš trámy na střechu? Zaplať, přivezeme ti je rovnou z fabriky. Dodnes je v okolí Plzně mnoho zahrad a chatiček obehnaných ploty z té nejušlechtilější oceli, která se „po cestě ve výrobě“ nějaké turbíny ztratila. Nikdo to nevnímal jako krádež. Bylo to přece naše, všechno bylo společné, byli jsme stát dělníků, rolníků a inteligence a žili v socialismu, společnosti dostatku pro všechny a bez třídních rozdílů. Taková byla hesla prvomájových průvodů a titulky deníků. Skoro nikdo jim však v sedmdesátých a osmdesátých letech už nevěřil a žili jsme ve vlastních ekonomických a sociálních mikrosvětích.

Socialistické plánování bylo pověstné. Měli jsme pětiletky a každý socialistický podnik plán. Ten počítal se ztrátami a myslím i s volným tempem zaměstnanců zmožených ze svých zahrad a chatiček po víkendů. Z té doby se traduje vtip: „Přestože nikdo nic nedělá, plníme plán. Přesto že plníme plán, nikde nic není. Přestože nikde nic není, všude se krade. Přestože se všude krade, nikde nic nechybí.“ A ještě jedna lidová moudrost vystihuje dobře ekonomické prostředí, v němž jsme žili: „Kdo nekrade, okrádá rodinu!“

Slovo krást nemělo zdaleka tak negativní význam. Byla to součást našich životů a někdy i nezbytnost. Jednou, abychom mohli odvézt v dešti dědu do nemocnice naší starou škodovkou, musela jsem jít sehnat stěrače, protože přes noc je někdo za plotem ukradl nám. Maminka mi nedala peníze a neukázala obchod, tam žádné neměli, řekla jen: „Támhle je parkoviště a já budu hlídat.“ A pak ještě: „A už o tom nikdy nebudeme mluvit.“ A nemluvili jsme, tak jako o řadě jiných věcí, které jsme viděli, ale nechtěli a báli se o nich mluvit. A to ani v rodinách. Prostě to tak bylo a nemělo smysl to řešit.

Změnu si nikdo z nás nedokázal představit. Jak, co, kudy? Neměli jsme srovnání a generace našich babiček a dědů byla stará a zlomená, navíc nás do tohohle debilního zřízení v podstatě přivedli, protože po válce jako mladí vítali komunisty jako osvoboditele. Většině to vydrželo přes padesátá léta, mnohým otevřely oči politické procesy, vraždy, zatýkání a znárodňování majetku a ničení celých rodin. To se ale vědělo jen v těch rodinách a nesmělo se o tom mluvit. Lidé se báli státní bezpečnosti. Zejména ta tajná pro boj s vnitřním nepřítelem (tak říkali každému, kdo

vybočoval ať už svými názory nebo vzezřením) byla velmi nebezpečná a dokázala zničit lidem životy. Že v Praze byli disidenti, to jsem se dozvěděla až v osmdesátých letech na vysoké škole.

Přesto se v rámci možností dalo žít slušně, a nikdy jsem neměla pocit velkého strádání. Jednou tohle žití přirovnal hezky americký režisér českého původu Miloš Forman, který na konci šedesátých let emigroval do USA, když řekl, že žít v komunistickém Československu je jako žít v zoologické zahradě v kleci, dostaneš nažrat a občas dostaneš i povolení vyjít si na procházku, rozuměj vycestovat k moři nebo do zahraničí, není to moc nebezpečné, když dodržíš pravidla ZOO. Nejlepším únikem z našich klecí byla kultura, literatura, filmy, hudba a hlavně divadlo. Knížky se sháněly složitě, opisovaly se a četly některé tajně, poslouchali jsme cizí rádia, abychom slyšeli dobrou hudbu a postupně, jak se uvolňovala doba, se dalo jít i na dobrý koncert. O to víc měly úspěch domácí hvězdy, domácí filmy. Dílem proto, že byly dobré, ale i proto, že konkurence neexistovala. Nebylo dovoleno vozit ze zahraničí knihy, nahrávky filmů, hudby, ba ani poslouchat cizí rádia či dívat se na zahraniční televize.

Můj děda každý večer tajně poslouchal Svobodnou Evropu a moje babička z toho byla každý večer na mrtvici. A protože se to nesmělo, tak se lidé o tom i báli mluvit a svobodný projev a výměna názorů neexistovala. Protože ti, kde jednou hrdiny za svůj život byli, si to většinou po roce 1968 po ruské okupaci rozmysleli. Zlomilo je to, báli se o sebe, o své rodiny, děti. A my, co se narodili po roce 1968, jsme většinou znali jen mlčení a kolem sebe viděli, jak vítězí úplně jiné hodnoty. Prostě se žilo tak, aby se to vyplatilo. Co se nevyplatilo nebo i by se nemuselo vyplatit – ve všech možných slova smyslech – to se nedělalo.

Otázky:

Nějaký rozdíl v chování vůči samoživitelce?

Musela jsem víc pomáhat doma, protože mamka prostě neměla čas nakupovat a uklízet. Společnost se určitě nechovala jinak, rozvodů bylo hodně a nikdo to příliš neřešil. Možná jsem jako dítě častěji byla „u tety“ (mamčiny kamarádky), když mamka chtěla někam večer vyrazit, protože babičku a dědu jsme měli daleko. Byla jsem samostatnější a už od třetí třídy jsem sama chodila do školy, později na tréninky, protože mamka byla v práci. Měla jsem klíče a odpoledne jsem se musela postarat o sebe sama.

Kam ses chtěla podívat?

Žádné cestovatelské plány a sny jsem neměla, protože místa jako Kanárské ostrovy, americká Florida byly pro mne tak vzdálené jako dnes cesta na Mars a vídala jsem je pouze v katalogu zájezdů, který občas někdo tajně přivezl ze „Západu“ a který si pak půjčovaly rodiny a známí. Ženské z toho šily šaty, oblečení dětem, chlapi koukali na různé nástroje a auta a my děti na hračky. Katalog Quelle byl pro mě neuvěřitelně barevný, krásný, ale úplně neskutečný svět, jako pohádka.

Maminka byla učitelka – rozdíl ve výchově a interpretaci...

Také babička byla učitelka poté, co dědovi sebrali fabriku a ona musela jít pracovat. Byla vzdělaná a tak šla učit. Pracovat byla povinnost. Babičce také občas něco „ulétlo“. Třeba řekla jednou o Leninovi, že byl blbec a vrah. Já, malá holka, tehdy řekla, že ať to neříká, nebo že to povím paní učitelce. Myslím, že je to vyděsilo. Ne, že by se bála následků, ale že taková myšlenka ze mě vůbec vypadla... Taky si vzpomínám, když umřel jeden ruský představitel Brežněv, tak jsme plakali, že bude válka. Propagandu do nás hustili fakt od dětství a u nás doma se o tom prostě nemluvalo. A myslím, že ve škole taky ne. Mamka učila češtinu a tělocvik a tam zas tolik té propagandy nebylo. Kromě povinné dělnické literatury. Myslím, že si užila svoje, když se hlásila na filozofii na francouzštinu a řekli jí, že ona jako dcera bývalého továrníka nemá právo studovat socialistickou univerzitu a ještě cizí „kapitalistický“ jazyk, že není dostatečně spolehlivá.

Tuzex?

Tuzex bylo místo, o kterém jsem dlouho nevěděla. Měl nádherné výlohy a kupovali jsme tam colu v plechovce, bílou čokoládu a nescafé na Vánoce. Z Tuzexu jsem taky měla svoje první džíny a růžovo černou mikinu, děsně drahou, kterou jsem si hodně opečovávala. Bony, tak se jmenovaly peníze do Tuzexu, normální lidé neměli. Jen ti, kteří pracovali v zahraničí. Bony se musely kupovat na černém trhu od veksláků stejně jako peníze jiné měny než koruny. Postávali před Tuzexy a výlohami a nenápadně se nabízeli: „Bony, bony?“, říkali a pak jste šli s nimi někam do průchodu a koupili je za české peníze, pět korun za jeden bon. Bylo to nesmyslně drahé a nebezpečné. Ale myslím, že komunisti to věděli, monitorovali a tolerovali.